

Suomen Sosialidemokraattinen Puolue - Finlands Socialdemokratiska Parti r.p.

Utlåtande till justitieministeriet om regeringens proposition till riksdagen med förslag till en ny självstyrelselag för Åland

Diarienummer för begäran om utlåtande: VN/35482/2024

Svarstiden löper ut den 4 augusti 2026

Inledning

Finlands Socialdemokratiska Parti (SDP) tackar för möjligheten att yttra sig över justitieministeriets arbetsgrupps betänkande om en reform av självstyrelselagen för Åland. Som det konstateras i begäran om utlåtande har beredningen av en ny självstyrelselag för Åland pågått i femton år. SDP konstaterar att det nu är hög tid att reformen av självstyrelselagen äntligen slutförs.

Av begäran om utlåtande framgår att propositionen inte förändrar självstyrelsens nuvarande ställning i statsförfattningen, men att dess syfte är att förtydliga självstyrelselagens nuvarande förhållande till grundlagen. Det föreslås att vissa bestämmelser i grundlagen tas in i lagen, med formuleringar som anpassas till de skyldigheter som ska tillämpas inom självstyrelsen. I propositionen föreslås ett system, baserat på principerna i den nuvarande självstyrelselagen, för fördelningen av lagstiftningsbehörigheten mellan riksdagen och Ålands lagting i frågor som gäller Åland. Förslaget innebär vissa förändringar i den nuvarande fördelningen av lagstiftningsbehörigheten mellan landskapet och riket.

SDP betraktar Ålands självstyrelse som en av den finländska demokratis, det nordiska samarbetets och rättsstatens mest betydelsefulla institutionella lösningar. Ålands självstyrelse, den svenskspråkiga kulturen och landskapets särskilda ställning utgör en del av Finlands nationella rikedom. SDP utgångspunkt är ett starkt Åland som en del av ett starkt Finland, i enlighet med de politiska riktlinjer om Åland som partistyrelsen godkände förra året.

SDP ställer sig positivt till arbetsgruppens målsättning att reformera och modernisera självstyrelsesystemet samt stärka Ålands möjligheter att utveckla sitt samhälle inom ramen för självstyrelsen. Vi anser det viktigt att reformen stärker rättssäkerheten, förtydligar behörighetsfördelningen och förbättrar förtroendet mellan Åland och riket. Arbetsgruppens förslag innehåller flera element som ligger i linje med SDP målsättningar.

Förhållandet mellan självstyrelselagen och grundlagen måste förtydligas

SDP anser det vara särskilt viktigt att förtydliga förhållandet mellan självstyrelselagen och grundlagen. För självstyrelsens trovärdighet och funktion är det avgörande att lagtinget

har en faktisk möjlighet att utöva sin lagstiftningsbehörighet utan återkommande tolkningsosäkerhet.

SDP har tidigare betonat att situationer där Åland, inom ramen för sin behörighet enligt självstyrelselagen, hamnar i konflikt med tolkningen av grundlagen måste undvikas i framtiden. Vi anser det viktigt att självstyrelselagen tydligt definierar förhållandet mellan självstyrelsen och grundlagen samt möjliggör en fortsatt utveckling av självstyrelsen även i framtiden.

De föreslagna ändringarna innebär i princip att det inte ens teoretiskt ska finnas någon risk för att staten, med stöd av sin behörighet att stifta grundlag och utan lagtingets samtycke, skulle kunna avvika från självstyrelselagen. Detta ska genomföras genom att bestämmelsen om rikets behörighet i fråga om grundlagen ändras så att stiftande, ändring och undantag från grundlagen hör till rikets behörighet, dock med beaktande av att ändringar i eller undantag från självstyrelselagen endast kan göras med lagtingets samtycke.

Vid lagstiftningskontrollen av lagar som antagits av lagtinget ska det enligt förslaget dessutom beaktas att lagtinget har lagstiftningsbehörighet att utfärda närmare bestämmelser om verkställigheten av grundlagen, de grundläggande fri- och rättigheterna samt de mänskliga rättigheterna.

Den svenska språkets ställning och de språkliga rättigheterna måste tryggas

Ålands svenskspråkighet och landskapets kulturella identitet utgör hörnstenarna i självstyrelsen. SDP anser därför att de föreslagna språkbestämmelserna är väl motiverade. Till dessa hör bland annat förslaget att en arbetstagare på Åland, när ett arbetsavtal ingås eller ändras, alltid på begäran ska ha rätt att få information om de centrala villkoren för arbetet på svenska. Detta förverkligas huvudsakligen genom att arbetsavtalet ges på svenska.

Även de förslag som stärker det svenska språket i takt med samhällets digitalisering har SDP stöd. Arbetsgruppen föreslår bland annat att statliga digitala tjänster som riktar sig till allmänheten på Åland ska finnas tillgängliga på svenska. På samma sätt ska nya statliga digitala tjänster som används av åländska myndigheter enligt förslaget finnas på svenska. Dessutom anser SDP det motiverat att statligt kontrollerade bolag som producerar tjänster ska betjäna och informera allmänheten på svenska i sin verksamhet på Åland (till exempel Finnair och Alko).

Samtidigt betonar SDP att det parallellt med lagstiftningsreformen måste säkerställas att svenskan fungerar också i statens praktiska förvaltning. Regeringspropositioner, begäranden om utlåtanden och beredningshandlingar som är av betydelse för landskapet ska i fortsättningen alltid tillställas på svenska i ett tillräckligt tidigt skede. Ålands deltagande i lagberedningen måste tryggas redan från början av beredningsprocessen och inte först under remissbehandlingen.

Frågan om den ekonomiska zonen bör beredas vidare

SDP anser det motiverat att Ålands ställning och behörighet inom Finlands ekonomiska zon fortsätter att utredas. Med tanke på havsbaserad vindkraft, den gröna omställningen och havsområdenas ökande strategiska betydelse är det viktigt att finns lösningar som respekterar självstyrelsens principer och samtidigt tryggar de nationella intressena. SDP betonar att sådana lösningar ska beredas i nära samarbete med Ålands landskapsregering.

Beredskapen för undantagsförhållanden kräver fortsatt beredning

Arbetsgruppen konstaterar att någon gemensamt godtagbar lösning ännu inte har uppnåtts i frågor som gäller undantagsförhållanden, försörjningsberedskap och beredskapsarrangemang. SDP anser det viktigt att detta beredningsarbete fortsätter så snart som möjligt i en separat process. Coronapandemin och det förändrade säkerhetsläget i Europa har visat att även Ålands ställning måste vara tydligt definierad som en del av den nationella beredskapen och försörjningsberedskapen.

Avslutning

SDP anser att en reform av självstyrelselagen är både nödvändig och brådskande. Reformen bör stärka Ålands självstyrelses funktion, rättssäkerhet och demokratiska legitimitet samt utveckla samarbetet mellan Åland och riket. SDP anser att självstyrelsen ska vara ett levande och föränderligt system som kan möta framtidens samhälleliga utmaningar, samtidigt som Ålands särskilda ställning, den svenskspråkiga kulturen och självstyrelsens grundvalar tryggas som en del av Republiken Finland. SDP stöder en fortsatt utveckling av självstyrelsen även efter denna reform, när behov föreligger.

Finlands Socialdemokratiska Parti rf

Lausunto oikeusministeriölle hallituksen esityksestä eduskunnalle uudeksi Ahvenanmaan itsehallintolaiksi

Lausuntopyynnön diaarinumero: VN/35482/2024

Vastausaika päättyy 4.8.2026

Johdanto

Suomen Sosialidemokraattinen Puolue (SDP) kiittää mahdollisuudesta lausua oikeusministeriön työryhmän mietinnöstä Ahvenanmaan itsehallintolain uudistamiseksi.

Kuten lausuntopyynnössä todetaan, uuden Ahvenanmaan itsehallintolain valmistelu on ollut käynnissä viisitoista vuotta. SDP toteaa, että on korkea aika saada itsehallintolain uudistus nyt vihdoin valmiiksi.

Lausuntopyynnöstä käy ilmi, että esitys ei muuta itsehallinnon nykyistä asemaa valtiojärjestyksessä, mutta sen tarkoituksena on selkeyttää itsehallintolain nykyistä suhdetta perustuslakiin. Lakiin ehdotetaan lisättäväksi eräitä perustuslain säännöksiä, joiden muotoilu mukautetaan itsehallintoon vastaavasti sovellettaviin velvoitteisiin. Esityksessä ehdotetaan nykyisen itsehallintolain periaatteisiin perustuvaa järjestelmää eduskunnan ja Ahvenanmaan maakuntapäivien välisen Ahvenanmaata koskevan lainsäädäntövallan jakautumiselle. Ehdotus merkitsee eräitä muutoksia maakunnan ja valtakunnan väliseen nykyiseen lainsäädäntövallan jakoon.

SDP pitää Ahvenanmaan itsehallintoa yhtenä suomalaisen demokratian, pohjoismaisen yhteistyön ja oikeusvaltion merkittävimmistä institutionaalisista ratkaisuista. Ahvenanmaan itsehallinto, ruotsinkielinen kulttuuri ja maakunnan erityisasema ovat osa Suomen kansallista rikkautta. SDP:n lähtökohtana on vahva Ahvenanmaa osana vahvaa Suomea, kuten puoluehallituksemme päätti hyväksyessään puolueen poliittiset linjaukset Ahvenanmaahan liittyen viime vuonna.

SDP suhtautuu myönteisesti työryhmän tavoitteeseen uudistaa ja nykyaikaistaa itsehallintojärjestelmää sekä vahvistaa Ahvenanmaan mahdollisuuksia kehittää yhteiskuntaansa itsehallinnon puitteissa. Pidämme tärkeänä, että uudistus vahvistaa oikeusvarmuutta, selkeyttää toimivallanjakoa sekä parantaa luottamusta Ahvenanmaan ja valtakunnan välillä. Työryhmän ehdotus sisältää useita SDP:n tavoitteiden kannalta myönteisiä elementtejä.

Itsehallintolain ja perustuslain suhde on selkeytettävä

SDP pitää erityisen tärkeänä työryhmän tavoitetta selkeyttää itsehallintolain ja perustuslain välistä suhdetta. Ahvenanmaan itsehallinnon uskottavuuden ja toimivuuden kannalta on olennaista, että maakuntapäivillä on tosiasiallinen mahdollisuus käyttää sille kuuluvaa lainsäädäntövaltaa ilman jatkuvia tulkintaepävarmuuksia.

SDP on aiemmin korostanut, että tulevaisuudessa on vältettävä tilanteita, joissa itsehallintolain perusteella toimivaltansa puitteissa toimiva Ahvenanmaa ajautuu ristiriitaan perustuslain tulkinnan kanssa. Pidämme tärkeänä, että itsehallintolaki selkeästi määrittelee itsehallinnon ja perustuslain välisen suhteen sekä mahdollistaa itsehallinnon kehittymisen myös tulevaisuudessa.

Nyt ehdotetut muutokset lähtökohtaisesti merkitsevät sitä, ettei edes teoreettista riskiä siitä pitäisi olla, että valtio voisi perustuslaista säättämistä koskevan toimivaltansa nojalla ja ilman maakuntapäivien suostumusta poiketa itsehallintolaista. Tämä toteutettaisiin muuttamalla valtakunnan toimivaltaa perustuslain osalta koskevaa säännöstä siten, että perustuslain säätäminen, muuttaminen ja siitä poikkeaminen kuuluvat valtakunnan

toimivaltaan, kuitenkin ottaen huomioon, että itsehallintolain muuttaminen tai siitä poikkeaminen voidaan tehdä vain maakuntapäivien suostumuksella.

Lakien valvonnassa (lagstiftningskontrollen) maakuntapäivien säätämien lakien osalta olisi ehdotuksen mukaan lisäksi otettava huomioon, että maakuntapäivillä on lainsäädäntövalta antaa tarkempia säännöksiä perustuslain, perusoikeuksien sekä ihmisoikeuksien täytäntöönpanosta.

Ruotsin kielen asema ja kielelliset oikeudet on turvattava

Ahvenanmaan ruotsinkielisyys ja maakunnan kulttuurinen identiteetti ovat itsehallinnon kulmakiviä. SDP pitääkin kielellisiä säännöksiä koskevia ehdotuksia perusteltuina. Tällaisia esityksiä ovat muun muassa se, että Ahvenanmaalla työntekijän tehdessä työsopimuksen tai kun sopimusta muutetaan, työntekijällä on aina oikeus pyynnöstä saada tiedot työnteon keskeisistä ehdoista ruotsin kielellä. Tämä toteutuu pääasiassa siten, että työsopimus annetaan ruotsinkielisenä.

Myös ruotsin kieltä vahvistavat esitykset yhteiskunnan digitalisoituessa saavat SDP:n tuen. Työryhmän esittää muun muassa, että Ahvenanmaan yleisölle suunnattujen valtion digitaalisten palvelujen tulee olla saatavilla ruotsiksi. Samoin uusien valtion digitaalisten palvelujen, joita Ahvenanmaan viranomaiset käyttävät, tulee olla esityksen mukaan ruotsinkielisiä.

Lisäksi SDP pitää perusteltuna esitystä, jonka mukaan valtion määräysvallassa olevien palveluja tuottavien yhtiöiden tulee Ahvenanmaalla harjoittamassaan toiminnassa palvella ja tiedottaa yleisöä ruotsiksi (esimerkiksi Finnair ja Alko).

Samalla SDP korostaa, että lainsäädäntöuudistuksen rinnalla on huolehdittava ruotsin kielen käytännön toimivuudesta myös valtion hallinnossa. Maakunnan kannalta merkittävät hallituksen esitykset, lausuntopyynnöt ja valmisteluasiakirjat tulee jatkossa aina toimittaa ruotsiksi riittävän aikaisessa vaiheessa. Ahvenanmaan osallistuminen lainvalmisteluun on turvattava jo valmistelun alkuvaiheessa eikä vasta lausuntovaiheessa.

Talousvyöhykettä koskevaa kysymystä on jatkovalmisteltava

SDP pitää perusteltuna, että Ahvenanmaan asemaa ja toimivaltaa Suomen talousvyöhykkeellä tarkastellaan edelleen. Merituulivoiman, vihreän siirtymän ja merialueiden kasvavan strategisen merkityksen vuoksi on tärkeää löytää ratkaisuja, jotka kunnioittavat itsehallinnon periaatteita sekä turvaavat kansalliset intressit. SDP korostaa, että tällaiset ratkaisut tulee valmistella tiiviissä yhteistyössä Ahvenanmaan maakunnan hallituksen kanssa.

Poikkeusoloihin varautumisesta tarvitaan jatkovalmistelua

Työryhmä toteaa, ettei poikkeusoloihin, huoltovarmuuteen ja valmiusjärjestelyihin liittyviin kysymyksiin ole vielä saavutettu yhteisesti hyväksyttyä ratkaisua. SDP pitää tärkeänä, että tätä valmistelua jatketaan mahdollisimman pian erikseen. Koronaviruspandemia ja Euroopan muuttunut turvallisuustilanne ovat osoittaneet, että myös Ahvenanmaan aseman tulee olla selkeä osana kansallista valmiutta ja huoltovarmuutta.

Lopuksi

SDP pitää itsehallintolain uudistamista tarpeellisena ja kiireellisenä. Uudistuksen tulee vahvistaa Ahvenanmaan itsehallinnon toimivuutta, oikeusvarmuutta ja demokraattista legitimitettiä sekä kehittää yhteistyötä Ahvenanmaan ja valtakunnan välillä. SDP katsoo, että itsehallinnon tulee olla elävä ja muuttuva järjestelmä, joka kykenee vastaamaan tulevaisuuden yhteiskunnallisiin haasteisiin samalla kun Ahvenanmaan erityisasema, ruotsinkielinen kulttuuri ja itsehallinnon perusteet turvataan osana Suomen tasavaltaa. SDP tukee itsehallinnon jatkokehittämistä myös tämän uudistuksen jälkeen tarpeen mukaan.

Suomen Sosialidemokraattinen Puolue ry